

Haklik Norbert

A kudarcra ítélt muszáj-messiátság regénye

Konrád György: *A látogató*. Magvető, Budapest, 2018.

A *Múlt és Jövő* tavalyi első lapszámában megjelent *Olvásónapló*mban Konrád György *Asatás* című regénytrilógiájának frissen megjelent, *Öreg erdő* című második kötetét szemléltem – akkor még nem tudva, hogy ez a szerző életében megjelenő utolsó könyve. A napokban megjelent harmadik kötet még a láthatáron sem volt akkor, a várakozás azonban alkalmat teremtett arra, hogy lerójam egy adósságot, amellyel régóta tartoztam Konrád Györgynek és önmagamnak – azt ugyanis, hogy elolvassam az író hangzatos debütálását, *A látogatót*.

Annak, hogy ily sokáig vártam az először 1969-ben megjelent első Konrád-regény kézbe vételével, nyilván annak is szerepe volt, hogy ösztönszerűen ódzkodom azoktól a méltatásoktól, amelyek egy-egy művet forradalmi és korszakalkotó alkotásként titulálnak. Nem szeretek csalódnai ugyanis. A másik ok pedig abban rejthet, hogy az utóbbi években megszorodott irodalmunkban az a jelenség, amelyet oly fiatalon eltávozott Térey János barátom a rá jellemző szókimondó lényeglátással a „nyomorpornó” címkével illetett, és amelynek lényege, hogy az előnyös családi és társadalmi háttérük miatt érzett lelkiismeret-furdalásukat némely szerzők szociálisan érzékeny, ám tárgy- és életismeretük hiányában eleve kudarcra ítélt művekben próbálják szublimálni.

Konrád György műve nem tartozik a placebo-szociopróza fent említett példái közé. Ő nagyon is ismerte azt a világot, amiről írt – nyilván a hetedik kerületi gyámhatóság gyermekvédelmi felügyelőjeként eltöltött hét év tapasztalatai miatt is. Az élet-tapasztalat és az anyagismeret azonban önmagában még nem szavatolja az irodalmi minőséget. *A látogató* azonban remekmű a javából. Olyan alkotás, amely alaposan fejbe kólintja az embert. Még akkor is, ha nincs híján az írói gyermekbetegségeknek sem. Például a harmincegyéves Konrád még nem volt birtokában annak a felismerésnek, amelyet későbbi, hajszálpontos gondolatvezetésű, takarékos és célirányos megfogalmazásukkal impo-

náló műveiben oly meggyőzően kamatoztatott – annak ugyanis, hogy nem csak a szép mondat lehet jó mondat és hogy az akkurátusan bevitt knock-out hatásosabb, mint a legkimódoltabban cifrázott pi-reutt.

A látogató azért elementáris erejű olvasmány, mert kakukktojás. Olyan űrt tölt be a magyar irodalomban, amit e regény létezése híján észre sem vennénk. Mint egy tereptárgy, amelynek a léte a legkevésbé sem következik a környezetének viszonyaiból. Az utókor bölcsességével lehetne úgy okoskodni, hogy ez a regény a hiányzó láncszem a két világháború közti népi írók munkái, valamint Hajnóczy Péter *Az elkülöntője* között. És lehetne azokat a szerzőket sorolni hosszan, akiknek életművén vagy egy-egy alkotásán tetten érhető a Konrád-féle pályakezdés hatása, Tar Sándortól Gerlóczy Mártonig és Juhász Tiborig.

Konrád első regénye azonban jóval több ennél. Igen, feléleszt olyan hagyományokat, amelyek folytatásának lehetőségét kényszerpihenőre küldték az ötvenes évek. Ám ezt olyan nyelviséggel teszi, amelyhez hasonlót addig csak az Alain Robbe-Grillet féle *nouveau roman*ból ismerhetett az olvasó (már amennyiben olvasott francia nyelven, a nyugat-európai kolléga első, magyarul is hozzáférhető regénye, az *Útvesztő* ugyanis éppen *A látogató* megjelenésének évében látott napvilágot). Konrád ugyanis a kortárs francia irányzatra jellemző, aprólékos pontosságú leírásokkal szabadítja rá az olvasóra a nyomor minden részletre kiterjedő leltárját, máskor meg expresszionista és szürrealista szabadversekbe illő mondatóriásokká gombolyítja a Bosch lidérces látomásait idéző képeket: „A fegyelem próbái: összezárva elmebeteg apával, végbélrákos anyóssal, párna alatt hentesbárdot dugdosó férjjel; villanyáram fut az öregasszony feszületébe, egy rokkant kiesik az ablakon, kék-fehér rendőrautók szirénája, s megint a köznapok: az egyik lakótárs kankós, a másik trombitál, a harmadik sokáig ül a közös árnyékszéken, a negyedik kóbor macskákat

vagy rongyot vagy száraz kenyérhéjat vagy törött üvegcserépet vagy enyvnek való csontot vagy olvasztott vaját gyűjt, az ötödik leskelődik, a hatodik feljelent, a hetedik az evangéliumot magyarázza, a nyolcadik kést dobál, a kilencedik a fekélyét mutoztatja, a tizedik egy tányér levest kér, a tizenegyedik viszont lemossa a béna öregasszonyt, és tejet itat vele, a tizenkettedik a küszöbön ül, és szappanbuborékot fúvat a gyerekekkel, a tizenharmadik rézgombos tűzoltóruhát varr a háncsból kötözött babának, a tizennegyedik mindenkinek igazat ad, a tizenötödik körtebefőttet hoz a haldoklónak és megnevezteti, a tizenhatodik egy kis szénhordásért ágyába engedi az izgatott kamaszokat, a tizenhetedik létrán fölkapaszkodik a tetőre a szökött papagájért, a tizennyolcadik megszoportja a szomszéd gyerekeit, a tizenkilencedik autós vőlegényt jósol a tolószékes lánynak, a huszadik a hülyének is előre köszön.” Konrád mondatai úgy mernek a valóság-ról szólni, hogy a bibliás, látomászerű képalkotás eszközeitől sem tartózkodnak. Ez még ma is nonkonformizmusnak számít, nemhogy ötvenegynéhány évvel ezelőtt.

A stílus és az írói nyelv újszerűsége tehát kipálható. A nagy stiliszta és a nagy író azonban olyan kategóriák, amelyek nem mindig vannak átfedésben egymással – ennyi nem volna elég ahhoz, hogy *A látogató* fél évszázaddal később is magával ragadja az olvasót. És kockáztassuk meg: a nyomor naturalisztikus leírása sem: függetlenül attól, hogy a Konrád-féle látólet tünetcsoportja sajnos nem igen változott napjainkig (még ha megvalósulásának eszközei bővültek is – dizájnertdrogokkal, közmunkaprogrammal, kamatos pénzekkel, miegyébbel).

*A látogató*nak ugyanis sikerül véghez vinnie azt a bravúrt, hogy a *nouveau roman*-ba oltott szocioprózáság mellett egyúttal egzisztencialista regénynek lenni is képes. Na nem ama passzus miatt, amely az öngyilkosságot próbálja világnézeti állásfoglalásként értelmezni – „Tiszteljük az öngyilkosok emlékeit. Kéretlen színészeink, játszanak istennek és a szomszédoknak azzal, aminél érdemlegesebb játszanivalójuk nincsen. Csüggedő léghajójukból mindannyiunkat kidobtak, reves falaink közül nézhetünk utánuk, a semmi aranykapuin átvonuló előőrsök után” –, még akkor sem, ha csábítóan kézenfekvő a párhuzam azzal, ahogyan például Camus tekintette az abszurditás megtagadásának aktusaként azt, amikor valaki önként vet véget az életének. Konrádnál ennél jóval nagyobb a tét: az elbeszélő gondolat kísérlete, amelynek során eljátszik annak lehetőségével, hogy életét teljes egészében, családját és a társadalomban elfoglalt helyét feladva a Bandula Ferikéről való gondolkodásnak szentelje,

tehát a látogató előtt feltáruló életstratégia-alternatíva csak a felszínen gyakorlatias dilemma. A mélyben azonban olyan, az orosz nagyrealisták tollára illő filozófiai kérdéseket vet fel, hogy van-e értelme az önmagáért való jó cselekedetnek. Az olyan jótettnek, amelyet kedvezményezettje legfeljebb az ösztönök szintjén képes megtapasztalni és értékelni, mint Bandula Ferike, aki „Szereti, ha megvakarják kimeredő bordáit, ilyenkor több mint emberi boldogsággal sikongat. Ha odamegyek, megvakargatom.” Az elbeszélő, amikor megkíséرتi a „képezhetetlen idióta” gyermekről való gondoskodás, mint életküldetés, valójában önmaga tárgyiasításának lehetőségével játszik el: azzal a kérdéssel, hogy van-e bármiféle magasabb rendű értelme az önmagáért való jó cselekedet sziszüphoszi feladatának. Vagy ha úgy tetszik: átlényegítheti-e magát a hétköznapi halandó megváltóvá az önfeladás aktusa által. A regény eme egzisztencialista-filozófikus síkját az sугallja, hogy ez nem lehetséges, azonban az elbeszélő számára a megváltó szerep lehetetlenségének belátása katartikus pillanat, mert azzal a felismeréssel jár együtt, miszerint a jótéteményeknek az összes másik emberre való kiterjesztésére irányuló igény minden hiábavalósága mellett is erény. Ez a felismerés a krisztusi szeretetparancs és Sziszüphosz-mítosz Camus-féle változatának egyedülálló elegyét eredményezi, amelynek paradoxona ebben a két mondatban kulminálódik: „a kiválasztott másik ember az, aki éppen szembejön, az, aki mellett elmegek. Nem lehet most már ismeretlen, ha nem is tudom nevéen szólítani.”

Adytól tudjuk, mi a magyar messiások jussa. Konrád regényének elbeszélője is eljut a felismerésig, miszerint akiket megkíséرت, hogy effajta küldetés terheit vegyék magukra, azoknak előbb-utóbb rá kell döbenniük, hogy „semmit se tehettek”. *A látogató* végkifejlete éppen amiatt katartikus, hogy elbeszélője e felismerés dacára is vállalja a maga helyi értékén és szerepében a messianisztikus küldetés kényszerűen profanizált változatát, hiábavalóságának és kudarcra ítéltettségének teljes tudatában, csak azért is. Konrád stílusbravúrja, hogy a regényt záró prózavers-futam nyelviségében is megidézi az „Engedjétek hozzám jönni a gyermekeket...” krisztusi felszólítását (Mk 10,13–16) – „Jöjjenek el vizsgáztatóink, a gyerekek” –, hogy végül eljusson a remekbe szabott zárlatig, amely még sokáig visszhangzik majd az olvasóban: „jöjjön el mindenki, aki akar, együnk beszél, másikkunk hallgat, legalább együtt vagyunk.”

